

gické traktáty, staré kancionály, staré kroniky: tam ještě ulpěl—odtamtud cítíš vanutí těch perutí, kterým nerozumí, jichž nedovede pochopiti bezkřídla doba. Všecko, co dovede, jest jen: vylhávati nepoučené nadšení a padělati žár, který studí a zebe svou proľhaností.

Jediný Smetana a sem tam někde ještě Aleš v kresbě takového kněze nebo hejtmana husitského dovedli se vmysliti, vcítiti, vetvořiti v tuto výheň duchovou. Zvláště Smetana: neboť byl z téhož těsta nebo lépe: z téhož *bronzu*. Jeho duše měla stejný žár radostné tvůrčí svobody: byla cele ohňová, bez pochybností—jistota a víra sama.

* * *

Náboženství radostné. — Kdyby nebylo třeba v životě radosti, nebylo by třeba ani náboženství; neboť všecko ostatní mohou ti dáti a dávají ti poesie, umění, filosofie, věda.

Pravé náboženství dává radost, činí člověka radostným proto, že dává poměr k absolutnu, víc: *jistotu* absolutna. Jest vnitřní *osa* a poslední *jednotlivelka* života. Posvěcuje jej celý, a právě v jeho funkcích zdánlivě všedních, malých, triviálních. Posvěcuje i úkony fyziologické; posvěcuje především smysly. Na *tělo* člověko učí zírati jako na chrám boží — jediný, pravý důstojný chrám Ducha; učí je ctíti, učí je milovati.

Kristus o těle svém a vůbec o těle lidském mluví vždycky s úctou jako o chrámu božím. Jemu nebylo kamenného chrámu — byly jen tyto chrámy živé, pohybující se, rostoucí.

Ani askéze indická není myšlena z neúcty k tělu nebo z opovržení jím; naopak: ctí je jako nástroj života duchového, o jehož největší nosnost a přesnost usiluje.

S názvem *Der Geist der Tschechen* vydal Rudolf Pannwitz nákladem vídeňského týdeníku Der Friede své sebrané a doplněné úvahy o naší tvorbě literární, umělecké, náboženské i politicky kulturní v minulosti i v přítomnosti, úvahy tištěné v onom listě ještě za války, kdy Vídeň jako celek spojovala s představou Čecha jen city nejjedovatějšího záští a nejvražednější zloby. V té době psal Pannwitz již o naší duši národní a její tvorbě s nejjistší, nejlidštější sympatií, s pravou osvícenou láskou filosofova a básníka, který žije jinými city, než jest krátkozraký řev rozvášnělé ulice nebo zbabělý poplach nepoučených novin. Ale kniha Pannwitzova má vyšší ještě hodnotu, než jest tato časová a nahodilá cena hrdé, nezávislé a nebojácné spravedlnosti: má i velikou hodnotu ryze vnitřní, hodnotu dramaticky myšlenkovou. Nazval bych Ducha Čechů nejlepším zrcadlem nastaveným národní duši naší, které máme; a četbu jeho i zamyšlení se nad ním doporučil bych co nejnaléhavěji všem z nás, kdož touží viděti dále, než kam vrhá kalný okruh svého prchavého světla dnešek.

Kdo jest Pannwitz? Nevím, má-li jméno jeho v Německu již váhu odpovídající jeho vnitřní hodnotě. Ale nemá-li jí posud dnes, bude ji míti nesporně a nevyhnutelně zítra — ani veliká země a veliký národ nemohou míti mnoho duchů rázu a velikosti Pannwitzovy. Pannwitz vyšel z Nietzscheho: z něho má svou národní i filosofickou bezpředsudečnost, z něho vášnivou lásku k síle a čistotě tvůrčí mimo logická schemata, z něho svůj kos-

128 mický zorný úhel, z něho svou žárnou intuici, která se propaluje k jádru a vidí víc a vidí hloub než pouhá logická odvozenost. V Pannwitzovi jako v Nietzschevi jest co nejdůvěrněji sloučen básník a myslitel. Duch celým svým rázem mužný, vzdálený vši sentimentality, rozený odpůrce všech populárních polopравd a celolží, s nimiž se ráda miliskuje ulice i parlament, dovede býti úžasně jemný a vnímavý tam, kde jde o rašení budoucnosti. Tam má jeho zrak něhu až mileneckou, jako sluch předtuchy až věštecké. U orientálních mudrců naučil se mysliti v těch mocných a nutkavých zkratkách, které zhušťují do jedné věty poselství věků. U nich naučil se také rozuměti člověku jako bytosti neobmezené touhy tvůrčí, jeho žízni jíti za sebe a nad sebe, žiti životem věčnosti. Porozuměl náboženstvím východním jako symbolům, v něž se vtělila tato touha; našel v nich podobenství tohoto ohně neuhasitelného. Umí s velkodušností zcela vzácnou a dnes přímo výjimečnou hledati a nalézati božské jádro v člověku: božskou žeň budoucnosti v dnešní zkrváčené mrtvolné setbě ubohých lidských polí. Tuto *velkodušnost*, která nezná sobecké malověrnosti, bych zvláště rád podtrhl na Pannwitzovi. Ona jest jistota jeho bytosti myslitelské, ona jest poslední rozhodující přesvědčivost jeho poznatků. Tento filosof přesvědčuje jako *básník*: bezesporou čistotou a slunností svých vidin.

Nuže, tento vzácný duch upřel svůj slunný zrak na nás: na českou duši tvůrčí v minulosti i v přítomnosti a vyčetl z ní lépe než kdokoli druhý posud *české světové poslání*. V kapitolách nejen veliké síly vyvolatelské, ale i hluboko prokreslených charakterisačním rydlem osvětluje českou tvorbu náboženskou, husitskou i českobratrskou, českou tvorbu básnickou v díle Vrchlického, Sovy, Březiny, českou tvorbu uměleckou v pracích Bilkových, Štursových, Švabinského, českou tvorbu hudební ve Smetanovi se stálým zřetelem k tomu, co jeví se mu jako národní české poselství světu.

Neboť Pannwitz věří v české poslání světové, jako věří ve světové poslání slovanské. Od nás Čechů nečekává nic menšího, než že staneme se osou, kolem níž vyhrání se střední Evropa:

129 tolik tvůrčí plasticity nalézá v naší duši, tolik tvůrčího kvasu shledává v naší bytosti. Tento kulturotvorný kvas nenalezl ovšem v naší politice; a vpravdě ho tam také posud není. Tento *teplý melodický životný živel* našel v našem umění, v naší poesii, v našich náběžích k novému náboženství. Tu setkal se Pannwitz s tím, co směřuje k budoucnosti, protože roste z nejhlubších mytických kořenů národní minulosti: co nese v sobě látku, z níž může býti zhněten příští pannwitzovský *člověk kosmický* — tak nápadně podobný kosmickému člověku březinovskému, neboť platí o něm totéž, co praví Březina o svém člověku. „Pro bližící se příchod jasného člověka tajuplného, / *jenž jediný v milionech bratři, co budou a byli, / nad prostorem vítěz, / promění zemi od pólu k pólu* dle svaté tvé vůle / a myšlenkou, která od poslušných sluncí / se učila lehkostí, tanci a písni, / usedne ve tvé tajemné radě / *mezi knížata kosmu* — / sladko je žiti.“

A postavte vedle toho závěr knihy Pannwitzovy. „Nejniternější a nejduchovější Čechové a ostatní ve svých nejniternějších a nejduchovějších náladách usilují o nový svět a o nového člověka; tu se vynořují stejně, a přece jinak zase než na celé zeměkouli a jako pokračování tajemného Ruska, všechny mohutné eschatologické a mesianistické sny. Nekonečná láska ke Slovanům jako k lidským, prostým, pokorným a ještě dětským národům splývá s uctíváním všech světových kultur, východních jako evropských, a dik vykupitelů, kteří kdy byli, vplývá v rostoucí naději *v nového kosmického člověka, v němž všichni, také Čiňané a Japonci, jednou se sbratří v jediný veliký národ beznárodnosti*. Zde jest Dostojevskij prorokem, který předvídal více než přítomnost, *zde jest technika a válka tím ďábelstvím, které nakonec bude moci přemoci člověk kosmický snad jen silami magickými*, zde však vyvěrá také, třeba v mnoha obalech skrytá, spása všech, *nové náboženství nových národů*.“

V studii Pannwitzově čteš větu, která si tě zastaví jako úžasný objev velikého psychologa; a v ní jest i klíč k víře Pannwitzově ve Slovaný a v tomto případě v Čechy. Ta podivuhodná věta, která staví Pannwitze mezi největší psychology, kolik jich kdy

130 žilo, zní: *Němec jest navenek úzkostlivě pravdivý, dovnitř však neproniknutelně prolhaný; Slovan právě naopak.*

To jest, opakují, viděno velikým zrakem objevitelským; a jest v tom sudidlo mezi vši pravou tvořivostí a pouhou mechanickou plodivostí, mezi životným geniem a moralistickou šablonou. Mimochodem řečeno: nevěřím, že tato věta platí do slova a do písmene i o nás Čechách. I u nás vyskytá se a právě v poslední době nápadně, až žalostně často, typ vnějškového sudiče *samospravedlníka*, typ moralisty, který měří život mírou vnějškové korektnosti a nahradil by rád svobodnou tvorbu výrobou podle chudoduchých receptů, jak je dodává jeho obmezené, jalové stranicství, jeho táborová tendenčnost. Upozornil jsem nejednou na něho v těchto listech a pokřtil jsem jej již také určitým jménem — vidím v něm české kulturní nebezpečí.

Vnitřní pravdivost jest jen jiné jméno pro *tvořivost*. Tvořivost nemůže býti *vnějškově* pravdivá, poněvadž vnějšková pravdivost jest dílo mrtvoty a jest možná jen na mrtvolách: až když ztuhl překotný životný var, až když teplo vyprchalo a tvary ustydly a se ssedly, možno mluvíti o formální logice všeobecné, která jedince podřazuje pod druh a rod. Ale člověk tvořivý potřebuje i vnitřního rozporu, dvojklannosti, jako dramatického kvasu a ostnu; bez něho nebylo by vývoje. A víc: potřebuje jich i jako kletby; z níž se vykupuje — tvorbou, touto jedině účinnou formou posvěcení božského. To všecko jsou ovšem sudiči-samospravedlníku knihy života, uzavřené sedmerou pečeti tajemství. Jeho pravda — výbojně a tvořivě ovšem úplně mrtvá a bezcenná — jest hned od začátku hotová jako houska na krámě. Není to kořist vnitřního nebezpečného boje — jest to vnějškový předpis a předmět.

Naše budoucnost závisí na naší síle tvořivé. Síla tvořivá jest však tolik jako síla *vladařská*. Tvořivostí vládne člověk sobě a zároveň jiným. Není vlády bez sebevlády a není sebevlády bez tvorby: ona jediná váže a poutá síly tím, že je rozvíjí v nejvyšší nosnost. Pannwitz uvědomuje si velmi jasně nejobtížnější český problém, problém všech problémů: jest otázka, dovedou-li

131 Češi nyní vládnout sami sobě. To jest naše pravá hamletovská otázka. Na ní závisí všecko. Bez této síly jsme ztraceni; dnes osvobození, budeme zítra v područí znova; uvolnění na minutu vnějškově, nepřestáváme býti ani na chvíli otroky vnitřně.

Jsou znamení, která děsí i klidného pozorovatele. Na příklad smutná skutečnost, že ve chvíli, kdy dosáhli jsme svobody vnějškové, klesá zájem o pravou tvorbu a přenáší se cele a výlučně do vnějškové vyšumělé dekorativnosti a povrchnosti, do politické arény a hůř: i do politického cirkusu. Nebo jiné zlověstné znamení: z té vši literatury osvobození politického a odboje národního kolik jest děl opravdu tvůrčích, vnitřně, básnický a umělecky hodnotných? Žalostně málo; z největší většiny brak. Tam, kde bys čekal výtrysk síly kořenné, výboj z hlubin a temnost duše národní a rasové, nalézáš jen mdlou frázi a zvětřalou nemohoucnost. Úzkostlivý strach, aby nedostal se v Čechách ke slovu *špatný* typ Čecha, Čecha politického hastroše a tatrmana, který žije již jen divadelním povrchem a *hraje sama sebe* pro galerii nebo parter, a aby zase jednou kulturní naděje nebyla bledně zklamána, svírá ti hrdlo.